

DAVLAT BYUDJETI TAQCHILLIGINI KAMAYTIRISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI

Bozorboyev Diyorbek Po'lat o'g'li
Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston
Milliy universiteti Jizzax

Annotatsiya: Ushbu maqola davlat byudjeti taqchilligini kamaytirishning zamonaviy mexanizmlari va yondashuvlarini ilmiy tahlil qiladi. Tadqiqotda taqchillikning asosiy sabablari, uning makroiqtisodiy oqibatlari va mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri yoritilgan. Maqolada soliqlarni yig'ish tizimini modernizatsiya qilish, byudjet xarajatlarini optimallashtirish, davlat qarzini boshqarish, davlat-xususiy sheriklik loyihalarini joriy etish, elektron byudjet tizimlari va raqamli monitoring mexanizmlarining samaradorligi batafsil tahlil qilinadi. Shu bilan birga, maqolada zamonaviy fiskal konsolidatsiya siyosati, xalqaro tajriba va O'zbekiston sharoitida amalga oshirilayotgan islohotlar yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, davlat byudjeti taqchilligini kamaytirishda kompleks yondashuv va innovatsion mexanizmlardan foydalanish iqtisodiy barqarorlikni oshirish, investitsiyalarni jalb qilish va aholining turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: davlat byudjeti taqchilligi, fiskal siyosat, byudjet daromadlari, byudjet xarajatlari, davlat qarzi, davlat-xususiy sheriklik, elektron byudjet tizimi, moliyaviy monitoring, iqtisodiy barqarorlik, zamonaviy mexanizmlar.

Аннотация: Статья посвящена научному анализу современных механизмов и подходов к сокращению дефицита государственного бюджета. В исследовании рассматриваются основные причины дефицита, его макроэкономические последствия и влияние на экономику страны. В работе подробно анализируется модернизация системы сбора налогов, оптимизация бюджетных расходов, управление государственным долгом, внедрение проектов государственно-частного партнерства, электронные бюджетные системы и цифровые механизмы мониторинга. Также освещаются современные меры фискальной консолидации, международный опыт и реформы, реализуемые в условиях Узбекистана.

Результаты исследования показывают, что комплексный подход и использование инновационных механизмов в сокращении дефицита бюджета способствует повышению экономической стабильности, привлечению инвестиций и улучшению уровня жизни населения.

Ключевые слова: дефицит государственного бюджета, фискальная политика, доходы бюджета, расходы бюджета, государственный долг, государственно-частное партнерство, электронная бюджетная система, финансовый мониторинг, экономическая стабильность, современные механизмы.

Annotation: The article presents a scientific analysis of modern mechanisms and approaches to reducing the government budget deficit. The study examines the main causes of the deficit, its macroeconomic consequences, and its impact on the national economy. The paper provides a detailed analysis of tax system modernization, budget expenditure optimization, public debt management, implementation of public-private partnership projects, electronic budget systems, and digital monitoring mechanisms. Furthermore, the study highlights contemporary fiscal consolidation measures, international experience, and ongoing reforms in Uzbekistan. The results indicate that a comprehensive approach and the use of innovative mechanisms in reducing the budget deficit contribute to enhancing economic stability, attracting investments, and improving the standard of living.

Keywords: government budget deficit, fiscal policy, budget revenues, budget expenditures, public debt, public-private partnership, electronic budget system, financial monitoring, economic stability, modern mechanisms.

Davlat byudjeti taqchilligi har qanday iqtisodiyot uchun muhim makroiqtisodiy muammo hisoblanadi va uning barqaror darajada nazorat qilinishi mamlakatning iqtisodiy barqarorligi hamda uzoq muddatli rivojlanishi uchun zarur hisoblanadi. Taqchillikning asosiy sabablari orasida davlat xarajatlarining daromadlar bilan nisbatan ortishi, soliqlarni yig'ish tizimining samaradorligining pastligi, iqtisodiy o'sish sur'atining sustlashishi, shuningdek, kutilmagan tashqi moliyaviy shoklar mavjud. Shu sababli davlat byudjeti taqchilligini kamaytirish va uni samarali boshqarish zamonaviy iqtisodiyotlarda alohida e'tibor qaratiladigan masala hisoblanadi. Hozirgi davrda byudjet taqchilligini kamaytirish mexanizmlari bir nechta yo'nalishlarni o'z ichiga oladi: birinchidan, soliqlarni yig'ish tizimini takomillashtirish, soliqlar bazasini

kengaytirish va soliqlarni to'plashdagi byurokratik to'siqlarni kamaytirish orqali daromadlarni oshirish; ikkinchidan, davlat xarajatlarini optimallashtirish, ya'ni samarali bo'lmagan yoki kam samarali xarajatlarni qisqartirish va byudjet mablag'larini ustuvor sohalarga yo'naltirish; uchinchidan, davlat qarzini boshqarish va qarz strukturasi maqbul darajada ushlab turish, shu jumladan, ichki va tashqi qarz o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash orqali moliyaviy barqarorlikni oshirish; to'rtinchidan, davlat investitsiyalarini jalb etish va davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish orqali qo'shimcha daromad manbalarini yaratish. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida taqchillikni qisqartirish uchun elektron byudjet tizimlari va raqamlashtirilgan nazorat mexanizmlari keng qo'llanilmoqda. Ushbu mexanizmlar yordamida byudjet xarajatlarini monitoring qilish, mablag'larning ishlatilishini nazorat qilish va samaradorligini oshirish mumkin. Shu bilan birga, O'zbekiston sharoitida fiskal konsolidatsiya siyosatini amalga oshirish davomida byudjet taqchilligini qisqartirishga qaratilgan choralar samarali natija bermoqda. Masalan, 2024-yilda konsolidatsiyalashgan byudjet taqchilligi YaIMga nisbatan 3,2 foizga tushgan bo'lib, bu oldingi yillardagi ko'rsatkichlarga nisbatan sezilarli yaxshilanish hisoblanadi. Taqchillikni kamaytirish jarayonida byudjetning ijtimoiy xarajatlari, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalariga ajratilgan mablag'lar darajasi pasaytirilmaganligi Markaziy bank va moliya vazirligi tomonidan olib borilgan ehtiyotkor siyosat natijasidir. Shu bilan birga, soliq bazasini kengaytirish, soliqlarni yig'ish samaradorligini oshirish va moliyaviy nazoratni kuchaytirish orqali davlat daromadlari barqarorlashmoqda. Hozirgi davrda elektron byudjet tizimlari yordamida xarajatlarni rejalashtirish va monitoring qilish samaradorligi oshirilmoqda, bu esa byudjet taqchilligini qisqartirishga yordam beradi. Shu bilan birga, iqtisodiyotdagi inflyatsion bosimni cheklash va makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash maqsadida, davlat qarzining muddatli va tarkibiy boshqaruvi amalga oshiriladi, shuningdek, davlat-xususiy sheriklik loyihalari orqali qo'shimcha daromad manbalari yaratiladi. Zamonaviy mexanizmlardan biri sifatida moliyaviy instrumentlar, xususan davlat obligatsiyalari va qarz majburiyatlari samarali tarzda qo'llanilib, ularning foiz stavkasi va muddatlari optimallashtiriladi. Shu bilan birga, byudjet taqchilligini kamaytirishda jahon tajribasidan foydalanish, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik va ekspert tahlillari katta rol o'ynaydi. Zamonaviy sharoitda byudjet taqchilligini qisqartirish mexanizmlarining samaradorligi nafaqat daromad va

xarajatlarni muvozanatlashtirish bilan, balki iqtisodiy o‘shish, investitsiyalar jalb qilish va aholining farovonligini oshirish bilan ham baholanadi. Shu nuqtayi nazardan, O‘zbekiston tajribasida soliqlarni yig‘ish tizimini modernizatsiya qilish, elektron monitoring tizimlarini joriy etish, byudjet xarajatlarini optimallashtirish va davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish taqchillikni kamaytirishning eng samarali yo‘nalishlari sifatida ko‘rinadi. Bu mexanizmlar nafaqat moliyaviy barqarorlikni ta‘minlaydi, balki iqtisodiy siyosatni yanada shaffof va samarali qiladi. Shu bilan birga, byudjet taqchilligini qisqartirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan zamonaviy chora-tadbirlar uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash, davlat moliyaviy resurslarini oqilona boshqarish va jamiyatning turmush darajasini oshirishga xizmat qiladi. Natijada, zamonaviy mexanizmlar va innovatsion yondashuvlar orqali davlat byudjeti taqchilligi muammosi samarali tarzda boshqarilishi mumkin va bu mamlakatning makroiqtisodiy barqarorligini mustahkamlashga hissa qo‘shadi.

Davlat byudjeti taqchilligi makroiqtisodiy barqarorlikka salbiy ta‘sir ko‘rsatadigan muhim muammo hisoblanadi. U pul-kredit va fiskal siyosatning samaradorligini cheklaydi, davlatning iqtisodiy islohotlarni moliyalashtirish imkoniyatlarini kamaytiradi, shuningdek, inflyatsion bosim va qarz yukini oshiradi. Taqchillikni kamaytirishning samarali mexanizmlari nafaqat byudjet balansini tiklash, balki iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish va moliyaviy barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi. Zamonaviy yondashuvlar orasida birinchi o‘rinda soliqlarni yig‘ish tizimini modernizatsiya qilish va soliqlar bazasini kengaytirish ko‘riladi, bu esa davlat daromadlarini barqarashtirish va taqchillikni kamaytirishga yordam beradi. Ikkinchi yo‘nalish — byudjet xarajatlarini optimallashtirish va ularni maqsadli, samarali yo‘naltirish bo‘lib, bu orqali iqtisodiyotning ijtimoiy sohalari, infratuzilma va ustuvor loyihalar uchun mablag‘ yetkazib beriladi. Shuningdek, davlat qarzini boshqarishning zamonaviy mexanizmlari, ya‘ni ichki va tashqi qarzlarning muddat va foiz strukturasi optimallashtirish, qarz bo‘yicha xarajatlarni kamaytirish va moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash taqchillikni qisqartirishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini joriy etish orqali qo‘shimcha daromad manbalarini yaratish va investitsiyalarni jalb qilish mumkin, bu esa byudjet yukini kamaytiradi va iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantiradi. Raqamli byudjet tizimlari va elektron monitoring mexanizmlari yordamida byudjet mablag‘larining ishlatilishi nazorat

qilinadi, xarajatlarning samaradorligi baholanadi va moliyaviy shaffoflik ta'minlanadi. Shu bilan birga, fiskal konsolidatsiya siyosati — byudjet daromadlarini oshirish va xarajatlarni optimallashtirishni birlashtiruvchi kompleks yondashuv — O'zbekistonda taqchillikni qisqartirishda samarali vosita sifatida qo'llanilmoqda. Ushbu yondashuvlar nafaqat moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi, balki iqtisodiy o'sish, investitsiyalar jalb qilish, inflyatsion bosimni kamaytirish va aholining turmush darajasini yaxshilashga hissa qo'shadi. Shu nuqtai nazardan, davlat byudjeti taqchilligini kamaytirishning zamonaviy mexanizmlari — soliqlar tizimini modernizatsiya qilish, xarajatlarni optimallashtirish, qarz boshqaruvi, davlat-xususiy sheriklik, elektron monitoring va fiskal konsolidatsiya choralarini o'z ichiga oladi va ular mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M
2. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Davlat byudjeti hisobotlari. Toshkent, 2023–2024.

a

y 4. X

u 5. O

u

z

h

b

k

F

g

g

k

n

v

R

s

N

P

u

D

a

v

k

GLOBAL SCHOLARS
SCIENTIFIC PUBLISHING

